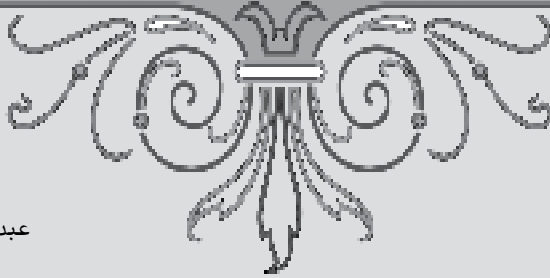

نگاهی به کتاب

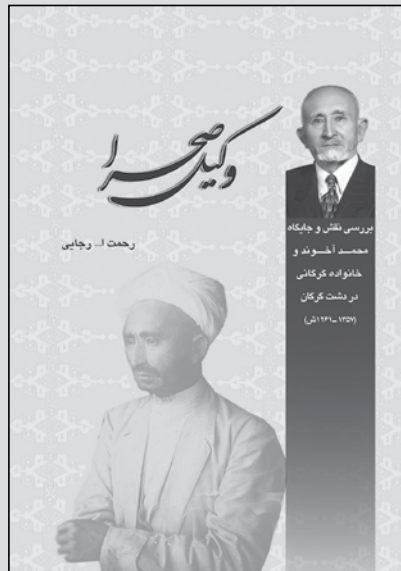
وکیل صحرا

بررسی نقش و جایگاه محمدآخوند و خانواده گرگانی

در دشت گرگان (۱۳۵۷-۱۲۶۱ش)

عبدالصمد مهیمنی*

مقدمه

قوم ترکمن در طول تاریخ ایران، از دوران سلجوقیان و خصوصاً از صفویه به این سو، به واسطه‌ی برخورداری از مردان سلحشور و سوارکاران ماهر همیشه مورد توجه ویژه پادشاهان و حکومت مرکزی بوده است.

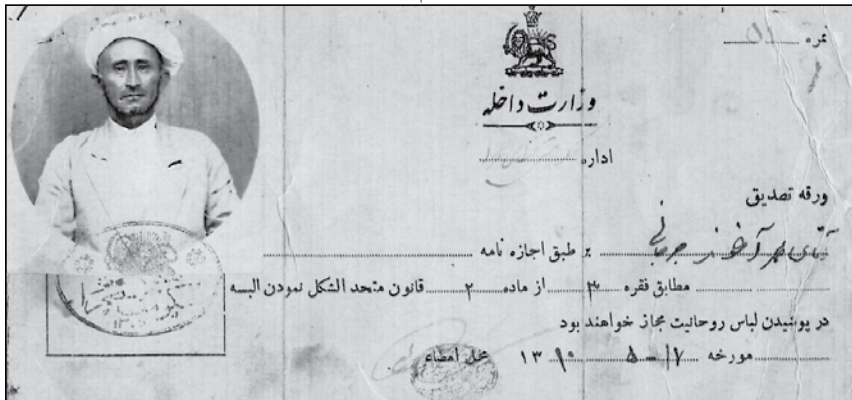
ترکمن‌ها مردمانی خوش‌قلب، پُرتلاش و سخت‌کوش با تاریخی کهن، از اقوام ساکن دشت گرگان، در شمال ایران هستند که دست‌کم در دو بیست سال گذشته در پی احقاق حقوق شهروندی و تثبیت جایگاه واقعی خویش، تلاش چشمگیری داشته و مردان بزرگی از این قوم شریف گام‌های مؤثری در این مسیر برداشته‌اند.

واژگان کلیدی: محمدآخوند گرگانی- تراکمه- مجلس شورای ملی- دشت گرگان-

وکیل صحرا- رحمت‌اله رجایی

*فعال فرهنگی

یکی از شخصیت‌های برجسته‌ی سیاسی ترکمن صحرا است که یکصدسال پیش در عرصه‌ی سیاسی اجتماعی منطقه و کشور نزدیک به چهار دهه نقشی فعال داشته محمدآخوند گرگانی (۱۳۴۶-۱۲۶۱خ) است که رحمت‌الله رجایی (۱۳۴۲) پژوهشگر و مدرس تاریخ در کتاب «وکیل صحرا» کارنامه‌ی ایشان را با سابقه‌ی ده دوره حضور در مجلس شورای ملی به‌عنوان نماینده مردم ترکمن صحرا در دوران حکومت پهلوی اول و دوم، مورد بررسی قرار داده است.

اجازه‌نامه پوشیدن لباس روحانیت به نام محمدآخوند چرجانی، مورخ ۱۷ مردادماه ۱۳۱۰ (مرکز اسناد تاریخی مؤسسه فرهنگی میرداماد، اهدایی آقای موسی چرجانی)

نویسنده در این کتاب نقش فرزندان و خانواده گرگانی را در توسعه صنعت کشاورزی ترکمن صحرا و پیشرفت مردم منطقه، بین سال‌های ۱۳۰۰ الی ۱۳۵۷ برای خواننده بازگو و در سال ۱۳۹۴ این کتاب را در سیصد صفحه تنظیم، چاپ و آماده‌ی بازار نشر کرده است. این پژوهشگر در گردآوری اسناد حوادث تاریخی مهم و مرتبط با تاریخ ترکمن صحرا کم نگذاشته، به همین منظور حتی داستان میوت‌ها و افسانه‌ی اولین فرزندان ترکمن به نام «شرف» و دو برادر به نام «چونی» و «قجق» را که سینه‌به‌سینه از صدها سال پیش نقل شده، با روایت‌های متفاوت در کتاب خود به زیبایی گنجانده و با استفاده از منابع متعدد شامل: کتب تاریخی معتبر، اسناد مجلس شورای ملی، روزنامه‌های رسمی کشور، مقالات، مصاحبه‌ها و اظهار نظر تاریخ‌نگاران برجسته و خبرهای درج شده در روزنامه‌ها و مجلات فرهنگی اجتماعی منطقه، بهره برده و تاریخ چند هزار ساله‌ی قوم ترکمن و سیر حوادث مرتبط با دشت گرگان از دویست سال پیش به این سو را دسته‌بندی کرده و در اختیار خواننده قرار داده و پس از آمادگی ذهنی خواننده به سراغ شخصیت اصلی کتاب خود (محمدآخوند) رفته و بسیار روان از تولد تا تحصیل در حوزه علمیه، از کسوت روحانیت تا امام جماعت در روستای چن سویلی آق‌قلا، وی را معرفی کرده و شرح داده که چگونه محمدآخوند در میان عموم مردم ترکمن شخصیتی معتمد و مرجعی برای حل دعاوی و رفع اختلافات محلی شد و حتی بسیاری از مشکلات حقوقی ترکمن‌ها با دوایر دولتی را هم پیگیری می‌نموده است.

محمدآخوندازگرگانی نماینده مردم ترکمن صحرا در مجلس شورای ملی، دوره پهلوی اول (مرکز اسناد مؤسسه فرهنگی میرداماد، اهدایی آقای بهمن جرجانی) .....

رجایی در ادامه از ورود محمدآخوند به مجلس شورای ملی و نقش تأثیرگذار فرزندان وی - خصوصاً دکتر منصورگرگانی (۱۳۷۲-۱۳۰۷) وکیل پایه یکم دادگستری، استاد اقتصاد دانشگاه تهران و نویسنده کتاب‌های «اقتصاد گرگان و دشت» و «مسأله زمین در صحرای ترکمن» و دکتر مهین‌دخت گرگانی (۱۳۷۶-۱۳۱۰) پزشک و متخصص تغذیه کودکان و نماینده مردم دشت‌گرگان در مجلس شورای ملی در سال ۱۳۵۴- که به رشد فرهنگ مردم منطقه کمک شایانی داشته‌اند، اشاره کرده و تأثیر فعالیت‌های این خانواده را در پیشرفت منطقه ترکمن صحرا، برای خواننده کتاب شرح داده است.

رجایی در کتاب وکیل صحرا خواننده را با حوادث مهم تاریخی در منطقه و نقش تأثیرگذار محمدآخوند و خانواده‌ی گرگانی را در کاهش تنش در منطقه‌ی دشت‌گرگان و تلاش ایشان در جلوگیری از پایمال شدن حقوق مردم ترکمن صحرا در مقابل عوامل با نفوذ در حکومت پهلوی، مستند کرده و با ذکر منابع، توضیح داده و در انتهای کتاب، وقایع مهمی که پیرامون اعضای این خانواده رخ داده را فهرست‌وار و به صورت سال‌شمار در اختیار خواننده قرار داده است.

اگرچه نویسنده در تبیین و نگارش کتاب «وکیل صحرا» تلاش داشته بی‌طرفی خود را حفظ و نظر مخالفان روش محمدآخوند گرگانی را به اطلاع خواننده برساند، اما به جز یکی دو مورد

دکتر منصور و دکتر مهین‌دخت گرگانی، فرزندان محمدآخوند گرگانی مرکز اسناد تاریخی مؤسسه فرهنگی میرداماد، اهدایی آقای بهمن جرجانی .....

مانند: «عثمان‌آخوند» و «جنیدخان» که بسیار کوتاه به سابقه و نظرات ایشان اشاره کرده و اطلاعات اندکی از آن‌ها به خواننده داده و از مخالفانی که روش مصالحه‌جویانه محمدآخوند را نکوهش و سکوت وی در مقابل سرکوب مردم منطقه توسط حکومت مرکزی را تحقیر قوم ترکمن می‌دانستند، گذرا عبور کرده و در ادامه‌ی پژوهش

و تحقیقاتش، اهدافی که محمدآخوند از جوانی در سر داشته و به دنبال آن بوده را بررسی و برای خواننده روشن کرده که چگونه محمدآخوند در تمام سال‌های فعالیت، همیشه در پی کاهش تنش با حکومت مرکزی، ثبات در منطقه، آسایش و ترقی زندگی مردم ترکمن صحرا همراه با رشد اقتصادی و فرهنگی، زیر سایه‌ی صلح‌وسازش با حکومت مرکزی را مدنظر داشته و کارنامه و خدمات محمدآخوند و خانواده‌گرگانی را به اطلاع خواننده می‌رساند.

«وکیل صحرا» در طول سال‌های فعالیت، همیشه بر این موضوع تأکید داشته که مردم ترکمن، در کنار دامپروری، به اهمیت کشاورزی و تملک زمین‌های زراعی در جنوب دشت‌گرگان اهتمام داشته و همواره فرزندان -خصوصاً دختران- خود را به تحصیل علوم جدید تشویق کرده و مورد حمایت قرار دهند! و در نخستین سال‌های فعالیتش با ایجاد اولین مدرسه در زادگاهش، روستای چن‌سویلی، عملاً در این هدف متعالی مشارکت کرده است.

رجایی، با توجه به اسناد و مدارک به‌دست آمده، نقل می‌کند که حکومت پهلوی اول و دوم در چندین مرحله هزاران هکتار از زمین‌های بایری که مردم سخت‌کوش ترکمن صحرا بعد از سال‌ها تلاش به‌صورت زراعی درآورده و در تملک داشته‌اند را، به بهانه‌ی اصلاحات‌اراضی و با زور و تهدید تصاحب کرده و به مزایده فروش می‌گذاشته و حتی در برخی موارد این زمین‌ها با قیمت اندک به وابستگان حکومت واگذار می‌شد که اعتراض مردم را در پی داشته است، اما محمدآخوند، مردم عاصی از ظلم آشکار حکومت را دعوت به آرامش و تشویق به خرید مجدد زمین‌های خودشان و دریافت سند از سازمان املاک پهلوی می‌کرده و در مقابل ستمی که از جانب این سازمان و ژاندارمری حکومت پهلوی بر مردم ترکمن صحرا وارد

واگذاری اسناد اراضی ترکمن صحرا به مالکان اصلی آن، در قبال پرداخت وجه و خرید مجدد زمین، حدود ۱۳۴۱ خ
 مرکز مطالعات تورکمن (<https://www.turkmenstudy.com>)

می‌شد، نطق‌های فراونی در مجلس شورای ملی در دفاع از مالکیت مردمش بر این زمین‌ها داشته و هم‌چنین دکتر منصور گرگانی هم وکالت خردمالکانی که قدرت مالی پرداخت هزینه برای احقاق حقوق خود نداشتند را برعهده می‌گرفت.

نویسنده در کتاب وکیل صحرا، با ارائه اسناد و بسیار دقیق، به زوایای ناشناخته‌ی شخصیت محمدآخوند و خانواده‌ی گرگانی - به ویژه دکتر منصورگرگانی - که در خدمت به مردم ترکمن و اقتصاد کشاورزی دشت‌گرگان داشته‌اند، پرداخته است. وی در جمع‌آوری اطلاعات و تصاویر، که منابع آن در انتهای کتاب ذکر شده، از «احمدگرگانی» (۱۳۳۳) فرزند محمدآخوند تشکر ویژه دارد که در چندین مصاحبه و ارائه‌ی مشخصات همه‌ی اعضا و اسناد خانوادگی در تکمیل این اثر همکاری قابل‌توجهی داشته و از ایشان با عنوان چهره‌ی فرهنگی و اهل‌قلم یاد کرده است.

«وکیل صحرا» کتابی جذاب و خواندنی است که حوادث بسیار مهمی از تاریخ منطقه‌ی دشت‌گرگان را در خود جای داده، امیدوارم تأخیر شش‌ساله در توزیع چاپ اول این کتاب هرچه سریع‌تر برطرف شده و این کتاب ارزشمند در اختیار علاقه‌مندان و پژوهشگران قرار گیرد و در آینده‌ی نزدیک شاهد چاپ دوم «وکیل صحرا» باشیم.

سی‌ام فروردین ۱۴۰۰